RUSYA'NIN BALKANLAR POLİTİKASI

Erjada PROGONATİ*

Özet

16'ncı yüzyıldan itibaren imparatorluklarını büyütme emelleri peşinde koşan Ruslar doğuya ve güneye doğru yayılmayı zorunlu görmüşlerdir. Bu bağlamda Mart 2014 yılında Kırım'ı ilhak ederek ve Ukrayna'yı istikrarsızlaştırmak adına yürüttüğü kampanyalar, Moskova, Soğuk Savaş sonrası dönemde kendi sınırlarını ve uluslararsı kurallarını yeniden yazmaya isteyerek açıkça revizyonist bir güç haline gelmiştir. Balkanlar tarih boyunca Rusya için stratejik önem arz eden bir bölgedir. 1999 yılında Kosova krizi, Rusya'nın Balkanlar'a dönüş yapması gerektiğini önemli bir gelişme olmuştur. "Boğazlara geçiş", "Slav-Ortodoks kardeşliği", Atlantik koalisyona karşı koyma çabası, enerji güvenliği, jeostratejik ve jeokültürel çıkarlar gibi unsurları göz önünde bulundurduğumuzda, Balkanlar'ın Rusya için ne kadar önemli olduğunu daha kolay anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Rusya, Balkanlar, Avrupa Birliği, Jeopolitika, Dış Politika.

Abstract

Since 16th century Russians in pursuit of ambitions to enlarge their empire, have seen as mandatory to expand to the east and to the south. In this context in March 2014, since the annexation of Crimea and on behalf of Russia's campaign to destabilize Ukraine, Moscow in the post-Cold War period has clearly become a revisionist power willingly to rewrite their own borders and international rules. Balkans, historically is a region with a strategic importance for Russia through-out history. The Kosovo crisis of 1999, has been an important issue that made Russia to return back to the Balkans. "Crossing the Straits", "Slavic-Orthodox brotherhood", the efforts to counteract the Atlantic coalition, its energy security, factors such as geo-strategic and geo-cultural interests, are consideres to understood more easily how important Balkans area is for Russia.

Keywords: Russia, Balkans, European Union, Geopolitics, Foreign Politics.

* Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, erjadaprogonati@hitit.edu.tr

Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve ardından Doğu Ukrayna'yı saldırma tehdidi Avrupa'yı rahatsız eden birkaç gelişme olmuştur. Rusya'nın bu tutumu özellikle Baltık ülkeleri ve Polonya'yı potansiyel tehditlerle karşı karşıya bırakmıştır. Ancak böyle bir durum aynı zamanda Balkanları de etkilemektedir. Bu bölgede Rus emperyalizmi tarihsel bir iz bırakmıştır. Eğer tarihi göstergeler değerlendirilecekse, Ukrayna'nın Rus İmparatorluğuna dahil olması, Rusya'nın Karadeniz ve Avrupa'daki emperyal macerasının lojistik ve stratejik önkoşulu Kiev olduğunu anlaşılabilir.

Ancak Rus dış politikasının karar vericileri, siyasi-askeri ittifakları ve geleneksel sert güç gibi unsurlar, sınırlarını aşan tehditleri önleyemez hale geldiğini savunmaktadırlar. Genellikle dünyanın değişik coğrafyalarda bulunan güç boşlukları, yönetici bir aktöre ihtiyacı vardır, aksi takdirde anarşi ortamı ortaya çıkar. Günümüzde çok kutuplu dünyada basit bir uluslararası düzen yakalamak zor görünmektedir. Tarihsel ve coğrafya açısından bakıldığında birçok bölgede güç boşluğu hissedilmektedir. Bu bölgelerde en ön plana çıkan ve eski Sovyetler Birliği'nin etkisi altında bulunan, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Balkanlar coğrafyasıdır.

Rus dış politikasında Balkanlar, jeostratejik bir ilgi alanı olmuştur. Balkan ülkelerinin Rusya ile kültürel, dini ve politik bağları mevcuttur. Moskova açısından ise, Balkanlar, Rusya'yı Avrupa ile bağlayan en yakın coğrafyadır.

Soğuk Savaş sona erdikten sonra, Rusya Balkanlar'da askeri, ekonomik, siyasi, ideolojik ve jeostratejik önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu durumda Rusya uluslararası sistemde "ikinci sınıf statüsünü" kabul etmek zorunda kalmıştır. Fakat Moskova zaman içerisinde yeniden önemli bir uluslararası statü ve itibar kazanmaktan vazgeçmemiştir.

Soğuk Savaş döneminden sonra hegemonya mücadelesinde bulunan Rusya Federasyonu, "savaşın" yöntemini değiştirmiştir. Rusya, kontrol etme mücadelesini devam ettirerek, yakın çevre politikasını ve özellikle ekonomik unsurunu kullanmaktadır. Böyle bir tabloyu daha somut bir şekilde tanımlamak için, Rusya 2000 yılından itibaren uluslararası arenada daha aktif olmaya çalışmıştır. Rusya Federasyon'un amacı, "arka bahçesinde" kaybettiği etkisini geri kazanmaktır. Rusya'nın bölgesel etkisi sadece "arka bahçesi" (Eski Sovyetler Birliği havzası-bugünkü BDT) olarak tanımlanan bölgeden oluşmamaktadır. Çünkü Yugoslavya dağıldıktan sonra AB ve ABD'nin bölgede aktif katılımı Moskova'ya rahatsızlık vermiştir. Genel bir izahla, tarihsel olarak Rusya'nın Balkanlar'da en güçlü müttefiki Sırbistan olmuştur. Slovenya (Mart 2004) ve Hırvatistan'ın (Nisan 2009) NATO'ya katılımları, Rusya için siyasi ve stratejik çıkarlarına büyük bir sınırlandırma getirmiştir. Çünkü ister Slovenya'da ister Hırvatistan'da Rusya'nın Ortodoksluğa dayalı bir politika inşa etmesi zor olmuştur. NATO'ya giren her iki ülkede Sırp azınlığı zayıf kalıyor.

Fakat 2001 yılından itibaren Balkanlar'da, ABD ve AB'den çok Rus etkisi hissedilmektedir. Balkan ülkelerinin AB'ye entegre olma arzusu devam

etmektedir ancak 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye tam üyelik kazanmasıyla AB'de Balkanlar'a karşı edinen algı zedelenmiştir. 1989 yılından itibaren Balkanlar'da yaşanan geçici dönem ve onun getirdiği belirsizlikleri ve AB'nin Balkanlar'a yönelik belirgin bir yol çizememesi diğer uluslararası aktörlerin dikkatini çekmiştir. Moskova için Balkanlar'da oluşan güç boşluğu ve diğer uluslararası aktörlerin bu durumu uzaktan takip etmeleri bir avantaja dönüşmüştür bu yüzden Rus dış politikasında Balkanlar yeniden önemli bir yer almıştır.

Bu makalede Rus dış politikasında Balkan ülkelerin yeri değerlendirilecektir. Çalışmanın ilk kısmında genel hatlarda Rusya'nın jeopolitik felsefesine ve eğilimlerine değinilecektir. Makalenin ikinci kısmında Putin döneminde Rus dış politikasının arka planını çizip Balkanlar'a yönelik bugün izlenen politikalar ele alınacaktır. Makalenin üçüncü bölümünde ise, ayrıntılı bir şekilde Rusya'nın Balkanlar bölgesindeki çıkarlarını politika yapımında kullanılan araçların neler olduğunu değerlendirilecektir.

Rusya'nın Jeopolitik Yönelimi

Literatürde bu kavram ilk olarak İsveçli Rudolf Kjellen (1864-1922) tarafından kullanılmış ancak bilimsel anlamda, Alman cografyacı Friedrich Ratzel (1844-1904) jeopolitigin temellerini olulşturmuştur (İşcan 2004: 47-79). 20. Yüzyılda jeopolitik terimi bir devletin coğrafyasını, doğal kaynaklarını ve güç potansiyelini izah edebilmek için kullanılmıştır. Jeopolitiğin bu tanımı bugün için yeterli olmamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bu terimin kapsamı genişletilmiştir. Soğuk Savaş döneminde "jeopolitik" terimi Sovyetler Birliği ve ABD'nin dünyada nüfuz alanlarını ve kullandıkları stratejik kaynaklarını izah etmek için kullanılmıştır. Soğuk Savaş'tan sonra blokların sahip olduğu ideolojilerin yerini jeopolitikaları almıştır.

Komünizmin çöküşünden sonra, Rusya Federasyon'un siyasi söylemi mevcut sınırların dışında kalan toprakları için kullanılmıştır. Rusya komünizmden çıkan diğer ülkelerin aksine bir kimlik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Komünizm zamanında Sovyetler Birliği'nin toprakları bugünkü Rusya sınırlarını aşmıştır. Bu yüzden Rusya diğer post-komünist ülkelerden farklı olarak "kaybetme" duygusuna kapılmıştır. Ruslar ekonomik ve siyasi geçiş süreçlerini aşma çabalarının yanında ülkelerinin yeni sınırlarını kavramsallaştırmaya yönelik tarihsel bir mücadele vermektedirler. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Rusların zihniyetinde mevcut siyasi haritayla eşleşmeyen haritalar ve sınırlar çizilmeye başladı. Rusların bu hayalleri, Rusya'nın mevcut durumunu ve nasıl olması gerektiğini, Rus dış politikası nasıl şekillenmesi gerektiğini göstermektedir. Halkların hayallerinde canlandırılan ya da arzulanan coğrafi/mekansal yapılar/sınırlar Lewis ve Wigen (1997) tarafından "metacoğrafya" ("metageographies") olarak adlandırılmıştır (Lewis vd. 2007). Hayal edilen bu coğrafyalar ve sınırlar büyük ölçüde incelenmemiş ya da bazı mitlere dayanarak yorumlara basitleştirilmiştir. Metacoğrafyalar insanların siyasi değerleri ve idealleri geliştirmek için olu-

şur ve çoğunlukla medya yanı sıra kişisel seyahat deneyimleri etkisi ile daha güçlü hale getirilmektedir. Rusya'nın mevcut sınırları Büyük Petro Rusya'sından itibaren en küçük toprak ülkesini çizmektedirler. Bu durum Rus halkının metacoğrafya hayallerini daha fazla etkilemektedir.

Rusya, Batılı ülkeleri için ayrı bir önem taşımaktadır çünkü kendine özgü bir jeopolitik kimliğe sahiptir. Ünlü edebiyatçı ve düşünür Aleksander Soljenitsin Rus kimliğini kan bağı, soy birliği veya ülke coğrafyası ile değil, maneviyat ve belli bir ortak bilinçle tanımlamak gerektiğini ileri sürmektedir (Copilaş 2008: 63). Konu üzerinde çalışan Rus araştırmacı Tatyana Tolstaya ise bir "Rus kimliği" yerine, "kimlikleri"nden söz etmenin isabetli olacağını ifade etmektedir (Büyükbaş 2013: 253). Rus kimliğini oluşturan unsurlar:

1. Ortodoks (Hıristiyanlık): Rusya'nın Hıristiyan olması Batı dünyası ile aynı üst kimlik paylaşmasına neden olmaktadır. Ancak Rus halkı mezhep olarak Ortodoksluğu kabul etmiştir.

2. Slav: Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu halk gibi, Rus halkı da Slav'dır. Bu unsur 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Rusya ve Avusturya-Macaristan arasında Balkanlar coğrafyasında büyük bir rekabete yol açmıştır. Bu dönemde pan-slavizm, Rus dış politikasının en önemli unsurlardan birisi olmuştur. Kırım Savaşı yıllarında (1853-1856) Pan-slavizm politik bir malzeme olarak Rusya'nın gündemini işgal etmeye başlamasına rağmen, Rusya'nın yabancı devletlerin yönetimi altındaki Slav halkına yönelik politikası Çar I. Petro zamanına kadar inmektedir. Çar Petro, bir taraftan Rusya'nın batılılaşması yolunda büyük bir gayret sarf ederek modern Rusya'nın temellerini atmış; diğer taraftan Rusya'nın "açık ve sıcak denizlere inmesi"ni Rus dış politikasının temel amacı haline getirmiştir. Bu amaç, güney yolu üzerindeki İstanbul, Boğazlar ve Balkanları Rusya'nın nüfuz ve yayılma sahası olarak daha önemli hale getirdiğinden Petro, Osmanlı egemenliğindeki Ortodoks Rum ve Slav halklarla daha fazla ilgilenmiş ve Pan-Ortodoks bir politikayı hayata geçirmiştir (Aydın 2004).

3. Altınordu Devleti egemenliği: uzun bir süre Rusya Altınordu Devletini, kimliğin önemli bir unsuru olarak kabul etmiştir (Büyükbaş 2013: 255).

Rusya'nın yeni ulusal kimlik arayışları 1991 yılından bu yana devam etmektedir. Bu strateji Putin'in izlediği politikalarının merkezi olmaya başlamıştır. Eski Sovyetler Birliği'nin toprakları yeniden şekillenmesi Doğu Avrupa'nın ve Rusya çevresinin jeopolitiğini de değiştirmiştir. Bu durumun en çok göze çarpan örneklerinden birisi, Rus hükümetinin Nashi gençlik hareketine verdiği destektir. "Bizim" anlamına gelen ve açılımı "Genç Demokratik Antifashist Hareket" olan Nashi gençlik hareketi 2005 yılında kurulmuştur. Yeni bir Rus kimliği oluşturmak için çabalanan Rus hükümeti, alkolizm ve dinsizlikle boğuşan Rus gençlerinin Nashi adlı örgütlenmede ulusal ve dini farkındalık yaratmaya çalışılmıştır. Rus devletinin bu gençleri desteklemektedir. Örgütte yer alan gençler "Rusya'nın gücü", "Rusya'yı

yıkmak isteyenler" ya da "Rusya tekrar dünya lideri olacak" adlı konferanslarda katılmaktadır (Kuzmenkova 2012) .

Hükümetler, jeopolitik aydınlar ve dış politika elitleri halkın yorumlarını etkilemek ve izledikleri dış politikaları hakkında kamuoyundan destek almak ya da belirli bir gündemi teşvik etmek amacıyla jeopolitik kodlar kullanır. Bu kodlar, esas varsayımların halk tarafından algılanması için kasıtlı bir şekilde muğlak ya da basitleştirilmiş olarak verilebilir (O'Loughlin vd. 2005: 26) .

Korkular ve sıradan insanların tercihleri devletlerin dış politikalarında ne kadar önemli olabilir? Sıradan insanlar, siyasi elitlerin jeopolitik vizyonlarını belirleyebilir mi? Bu sorular Kolossov'un "düşük jeopolitik" olarak adlandırdığı durumun çekirdeğini oluşturmaktadır (Kolossov 2003: 121-148) . Burada sıradan insanların kendi ülkeleri, ülkelerin dünyadaki yerini, ve diğer ülkelerle ilgili neler düşündüğünü ve hissettiğini ele almaktadır. Tüm bu duygular insanların hayal ettiği metacoğrafyalarda barınmaktadır. Metacoğrafyalar sıradan insanların edindiği bilginin yanı sıra kalıplar ya da önyargılar tarafından şekillenmektedir. İnsanların jeopolitik vizyon oluşturan coğrafyalarla ilgili duyguları, düşünceleri/fikirleri, gerçek ya da "normatif tercihler" ile eşleşmeyebilir. 2014 yılında Ruslar ve Ukraynalı milliyetçiler arasında yaşanan krizde olduğu gibi efsanevi fikirlere dayanan farklı algılar, devletleri çatışmalara götürebilir (O'Loughlin vd. 2005: 27).

Sıradan insanların algılarını mercek altına almak, hükümetler ve dış politika elitleri tarafından oluşturulan jeopolitik vizyonların etkinliğini ölçmek için önemlidir. Elitlerin siyasi vizyonu, sıradan insanlara aktarıldığında, halk tarafından farklı yorumlanabilir. Bu yüzden siyasi elitlerin vizyonları, sıradan insanlar tarafından kısmen ya da tamamen değişmiş olarak kabul edilir/reddedilir. Bir ülkenin sıradan insanların dış politika algısı ("jeopolitik hayal") hakkında bilgi toplayarak o ülkenin "jeopolitik kültürünü" de tahmin edebiliriz. Devletlerin dış politikalarında "jeopolitik kültürün" oynadığı rol önemlidir.

Rusya'nın jeopolitik konumu, dış politikasını şekillendirmek için büyük bir rol oynamaktadır. Eski Rus Dışişleri Bakanı, Yevgeni Primakov'a göre de Rusya'nın jeopolitik konumu Rus dış politikasının şekillendirmesine önemli bir rol oynuyor. Rus ulusal çıkarlarının korunabilmesi için, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Rusya'nın konumu yeniden tanımlanması gerekmektedir. Rusya'nın uluslararası sistemde yerini ve rolünü tanımlanmasında jeopolitik faktörleri önemli bir rol oynamaktadır. Avrasyacılar Rusya'yı, Avrasya coğrafyasının "stratejik pivotu" olarak görmektedirler (Dağı 2002: 165).

Rus stratejisti, Aleksandr Dugin 1998-2004 arasında Duma başkanlığının stratejik ve jeopolitik sahasında danışmanlığını yaptı. Aleksandr Dugin, "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım" adlı kitabında, 2000'lerin Rusya'sının iç ve dış siyasetine ilişkin olarak gelecek temelli bir yaklaşım sunmuştur. Dugin, jeopolitiğin mahiyeti itibariyle kara ve deniz temelli karşıt iki hâki-

miyet modelinin çatışmasının tarihselliğinden yola çıkarak, günümüzün dünya siyasetine Rus merkezli bir açılım sunmaktadır. Bu açılım Kartaca-Roma, Atina-Sparta, İngiltere-Almanya ve son olarak ABD-SSCB arasındaki tarihsel güç mücadelesi benzerlikleri üzerine kurulan analojik bir bakış açısıyla, Amerika'nın deniz merkezli Atlantikçi jeopolitiğine yaslanan Yeni Dünya Düzeni'nin karşısına, Rusya'nın başını çektiği İmparatorluk Avrasyasını koymayı öngörmektedir. Bu esaslı bir yaklaşımdır ve birtakım sorunların incelenmesinde jeopolitik yöntemin daha ayrıntılı uygulanan tüm diğer biçimleri bu vizyondan kaynaklanmaktadır (Dugin 2010: 372-373). Bir Rus bilim adamı Rusya'nın coğrafyayla ilişkisini tanımlarken geleneksel olarak bu kavramın coğrafî bir mefhum olduğunu, bu ülkenin dış sınırlarının onun kültürel ve uluslararası kimliğini tanımladığını, iç idarî yapılanmanın da siyasal sistemin doğası ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtir (Trenin 2001: 11). Rusya bu yüzden yayılmacı bir politika izlemektedir. Bu politikayı etkileyen üç önemli jeopolitik unsur vardır: seyrek nüfusu, engelsiz (dağsız) bir toprak ülkesi olması ülkenin güvensizliğini arttırmaktadır, Avrupa ve Avrasya anakarasının merkezinde bulunması anlamlı bir jeopolitik konum beraberinde getirmektedir.

Putin Döneminde Batı İle Doğu Arasında Kalan Balkan Ülkeleri

1991'den itibaren dünyada bir geçiş dönemi yaşanmaktadır. Bugünkü Rusya Federasyonu'nun dış politikası Sovyetler Birliği çöküşü üzerinde inşa edilip 1990'larda şekillenmiştir. Rusya gururunu ve ulusal çizgisini kaybetmeden bir dış politika geliştirmiştir. Çok kutupluluk yeni ekonomik ve finansal imkânlara götürürken dünya sisteminde siyasi gelişmeler ve güvenlik yeni boyutlarıyla birlikte gelmiştir. Rusya, nükleer bir süper güç kalarak, bölgede askeri, politik ve ekonomik bir lider olarak değerlendirilmektedir (Aron 2013). Rusya'nın genellikle diğer uluslararası arenadaki aktörlerle ve özellikle AB ülkeleri ile ikili ilişkileri değişmiştir. Rus dış politikası Vladimir Putin ile birlikte revizyonist ve iddialı bir politika haline gelmiştir.

2000 yılından bu yana, Rus dış politikası dört farklı evreden geçmiştir:

- 2000-2001 yıllar arasında, devletin güçlendirilmesi ve pragmatik ilişkilere dayanan Vladimir Putin'in "Büyük Rusya" stratejisi,
- 11 Eylül 2001- 2003 (Irak'ta savaşın başlaması) arasında, teröre karşı Batı ile birlikte mücadele
- 2003-2013 yıllar arasında, Batı ile sistematik bir şekilde krizler yaşama dönemi (bu dönem Rusya için dış politika sınırlarını test etme dönemi olarak da adlandırılmaktadır)
- 2014 yılından itibaren ise, Batı ile açık bir kırılma noktası yaşanıyor ve Batı'nın normlarını reddedilmiştir (De Haas: 2010: 67).

1990 yıllarda post-Sovyet havzası kaotik ve geçici bir sürece girmiştir. 2000 yılından itibaren Rus siyasi elitleri Rusya'nın ulusu güçlenmesi için devlet iktidarının güçlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'da "dikey gücü" güçlendirerek işleyen bir dış politika dev-

leti tasarlamıştır. Dış politikada Rus ekonomisini maksimize etmek için önem verilen noktalarından biri, Avrupa ve gelişmekte olan ülkeleri ile ilişkileri geliştirmiştir.

11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra, Rusya'nın Batı ile ilişkilerini değiştirmeye başlamış ve uluslararası arenada güvenlik sorunlara hâkim olmuştur. İlk başta karşılıklı çıkar ve Moskova'nın stratejik önemini vurgulamak için Rusya, "Teröre Karşı Mücadele"de ABD'yi desteklemiştir. Rusya Afganista'da Taliban ayağını yok etmek ve Müslüman Çeçenlere endişe yaratmak için ABD ile birlikte hareket etmiştir (Russell 2007: 37).

2003 yılında, ABD'nin Irak savaşı ve Gürcistan (2003), Ukrayna (2004), Kırgızistan'da (2005) renkli devrimleri destekleyerek Rusya ile ilişkilerini soğutmuştur. 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin konuşmasında, "ABD, diğer uluslara yönelik uyguladığı politikalar aracılığıyla tek kutuplu bir dünya yaratarak ulusal sınırlarını aşmıştır" vurguladı (http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml). Bu dönemden itibaren, ABD-Rusya arasında ilişkilerin bozulmasına etkileyen birçok faktör daha sıralanabilir: 2006 yılında eski Rus istihbarat görevlisi, Aleksandr Litvinenko'nun Londra'da öldürülmesi, 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a karşı savaşı, 2006 ve 2009 yılında Rusya ve Ukrayna arasında doğal gaz anlaşmazlıkları, 2011 yılında Rusya'nın Esed rejimine verdiği destek, 2013 yılında Rusya'nın ABD muhbirine siyasi sığınma vermesi gibi olaylar. 2013 yılından itibaren Ukrayna'da yaratılan istikrarasızlıklar ve Kırım'ın Moskova tarafından ilhak edilmesiyle birlikte Rus dış politikası uluslararası düzen ile çatışarak gelişmeye devam etmektedir.

2014 yılını Rusya açısından değerlendirildiğinde önceden uygulanan "glastnost" ve "perestroyka" politikalarından sonra Rusya ve dünya tarihi için yeni bir sayfa açılmıştır. Rusya Kırımı ihlak edip Ukrayna Avrupa'ya karşı belirli bir pozisyon aldıktan sonra Rusya ve Batılı devletler arasında yeni bir "soğuk savaş" havası hissedilmiştir (Ponomareva 2015).

AB üyeliğini kazanmak yoluna hareket eden Batı Balkanlar ülkeleri kendini bu gelişmelerin içerisinde bulmuştur ve etkilenmiştir. 1990'lardaki Balkan savaşları, Kırım krizi için bir referans noktası haline gelmiştir. Aynı zamanda Batı Balkanlar Rusya'nın Batı'ya karşı diplomasisini ve propaganda faaliyetlerini yoğunlaştıracağı bir jeopolitik alanı olmuştur. Diğer uluslararası aktörler gibi, Rusya da ulusal çıkarlarını ve hedeflerini belirleme hakkına sahip bir ülke ancak Moskova'nın Balkanlar'a karşı yaklaşımı, AB kurumlarına meydan okumaya yönelmiştir. Balkan ülkeleri Avrupa-Atlantik bünyelerine entegre olma yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu durum, özellikle Kosova-Sırbistan arasında yaşanan uzun vadeli anlaşmazlığa karşı AB ve ABD'nin kararlı ve ortak tutumun sonucu olmuştur. Balkanlar'da yaşanan anlaşmazlıkları çözmek için AB ve ABD tarafından getirilen çözümler, Balkan ülkelerin Avrupa-Atlantik bünyelerine entegre olmaları

için gösterilen çabalar ve diğer bütün çözüm kombinasyonları Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmaya yönelik etkili olmuştur. Bu yüzden Moskova, Sırbistan'ı tekrar Rusya yanlısı duygularını geri kazanması için özellikle enerji ve ekonomik sektörünü kullanmaya çalışmıştır. Moskova'nın bu tutumu, Balkan ülkelerinin Rusya'ya karşı olan ekonomik ve enerji bağımlılığını arttırmıştır. Bu durumda Balkanlar, Batılı ülkeleri ve Moskova arasında yeni jeopolitik rekabetin bir parçası olmuştur. AB yetkilileri Balkanlar'da siyasi sorunları ve Rusya'nın bölgeye yönelik uyguladığı politikayı dengeleyemeye çalışmaktadır.

Balkan Coğrafyasında Rus Devletinin Çıkarları

Yukarıda da belirtildiği üzere, "Putin Doktrini" perspektifinden bakıldığında Balkanlar bölgesi günümüzde Rusya ve Batı arasında rekabet alanına dönüşmüştür. Rusya yayılmacı politikasını uygulamak için Balkanlar'ı bir alternatif olarak değerlendirmektedir.

Rusya özellikle 18. yüzyıldan itibaren Balkanlar'a yönelik aktif bir dış politika izlemiştir. O zamanda Rusya'nın stratejik öncelliği Karadeniz'den Akdeniz'e güvenli bir erişim sağlamak ve Osmanlı'nın Boğazlar'a kontrolünü zayıflatmak. Rusya, Osmanlı'ya karşı Slav ve Ortodoks halkların isyanlarına destek vererek bölgede kendi çıkarlarını sağlamaya çalışmıştır. Rusya'nın Balkanlar'a karşı stratejik çıkarları ve bölgeyle olan etno-kültürel bağları 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkan yeni ulus-devletlerin doğal koruyucusu olmuştur. Rusya'nın Balkanlar'da oynadığı tarihsel rolü onun bölge ülkeleri için büyük bir güç niteliği taşıdığı anlamına gelmektedir.

Balkanlar'da Rus etkisi özellikle post-komünist döneminde azalmıştır. Yugoslavya (1948'de) ve Arnavutluk (1961'de) Moskova çizgisinden ayrılmıştır. Sovyet liderlerin yönetme rolleri etnik köken üzerinde değil, "enternasyonel proleterya" sloganına dayalı olmuştur (Clark vd. 2014: 5). Bu dönemde tarihte kalan Çarlık Rusyasına nostalji duyulmaya başlandı. Böylece Rusya'nın Balkanlara karşı sorumluluk duygusu artmıştır. Böyle bir duygunun ön plana çıkmasına 1990'larda NATO'nun Bosna-Hersek ve Kosova'daki Slav Ortodokslara karşı müdahaleleri daha fazla tetiklemiştir.

Yeltsin hükümeti, Rusya'nın piyasa temelli ekonomisini, demokratik ve siyasi sistem yönünü, Batı ile ilişkilerini ve özellikle ait olduğu inanılan Avrupa kültürüne geliştirmiştir. Rusya'nın uluslararası arenada konumu Batılı devletlerle ortak çıkarları olan ve büyük bir dünya gücü olma inançlarına sahip bir ülke olarak formüle edilmiştir. Ancak, bu siyasi düşünce Rusya'yı olumsuz etkilemiştir. Uygulanan ekonomik önlemlerin ("şok terapiler") yanı sıra Yeltsin ve onun idari personelin ihmal ettiği "yurtdışındaki yakınları" Rus dış politikasını olumsuz etkilemiştir. Bu durumda Kremlin dış politikasında pragmatik bir realist yaklaşım benimsemiştir.

Balkan Yarımadası'na yönelik Rus dış politikasında en çok dikkat çeken unsur, Rusya-Sırbistan arasındaki ilişkilerdir. Moskova ile Belgrad ara-

sında ortak noktalar bulunmaktadır. Bu noktalardan en önemlisi, her ikisinin de zamanında kendi bölgelerinde etkin nüfusa sahip olmalarıdır. Hem Çarlık Rusya'nın hem Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'a yönelik dış politikaları, Rusya'nın bölgede çıkarlarını korumak için inşa edilmiştir (Slav ulusları korumak ya da bir çatı altında toplamak-Boğazları kontrol etmek-komünist sistemini yaymak gibi). Ancak Rusya / Sovyetler Birliği'nin bu politikası büyük ölçüde başarısız olmuştur çünkü Balkanlar'ın önemi yanlış varsayımlara dayanmıştır ve "emperyalist bir yayılmacılık" için siyasi ve ekonomik unsurlar önemsenmemiştir.

1990'larda Yugoslavya'nın durumu giderek uluslararası boyutlar kazanmaya başlamıştır. Yugoslavya ve SSCB'deki ayrılmak isteyen cumhuriyetler (Baltık cumhuriyetleri, Gürcistan, Ukrayna, Slovenya ve Hırvatistan) aralarındaki bağlarını genişletti ve birbirlerine destek vermeye başladı. Bu dönemde Moskova yaşanan çatışmaları dikkate alarak büyük bir tehlikede olduğunu fark etmiştir. Batılılar ve Rusya arasındaki ilişkilerin gergin olmasının en önemli sebeplerinden birisi, Rusya ile Yugoslavya'nın kaderlerinin benzemesidir. Bu nedenle Yugoslavya'da yaşanan krizleri üye olduğu AGİK ve BM aracılığıyla çözmeye yönelmiştir. "Ulusal demokratların" varlığı daha etkili hale geldiklerinde Rusya dış politikasında birçok değişiklik tanıtmaya zorunda kalmıştır. Önceki dönemde Rusya'nın enternasyonalizmi verimli sonuçlar vermemiştir bu yüzden, Batı ile iyi ilişkiler korurken Yugoslavya'yı NATO dışında tutmak için politikalar üretmeye çalışmıştır.

1992-1993 yıllar arasında geçiş dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada önceki enternasyonalist politikasının yanlışları yansıtılmıştır. Sovyetler'in dağılmasıyla Rusya, Balkanlara sunacağı ideoloji kaynaklardan yoksun kalmıştır. Balkanlar'da bazı ülkeler tarafından benimsenen "Slav ve Ortodoks kardeşliği" söylemi pragmatik değerini kaybetmiştir. Böylece, Moskova ülkelerle diplomatik ilişkilerini geliştirmiş ve uluslararası gelişmeler için çoğu zaman tarafsız bir tutum savunmuştur. Rusya'nın nötr duruşu, "Sırbistan yanlısı" olmaktan çok, "anti-Sırbistan bir duruşun olmayışı" olarak yorumlanmaktadır. Kremlin'in bu duruşu aslında, Rusya'nın katıldığı müzakerelerde önemini ve de "hak ve yükümlülüklerini" vurgulamak amacıyla sergilenmiştir. Böylece, Rusya, Yugoslavya kriziyle gerektiğinde kendi görüşünü ya da duruşunu açıkça belirerek uluslararası arenada Batılı güçlerin dışında önemli bir güç olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

1992'de, Sovyetlerin hemen dağıldıktan sonra Boris Yeltsin tarafından onaylanmış bir Rus dış politika doktrini yayınlanmıştır. Bu doktrinde uluslararası ilişkiler literatüründe "yakın çevre" terimi kullanılmıştır. Rusya'nın Batılı devletler tarafından saf dışı edilmesi eğilimine asla izin vermemek gerektiğini ve BDT, ABD, Avrupa ve Balkanlar ülkeleri ile işbirliklerin gelişmesi yönünde politikalar üretilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Imanov 2011: 164). Batı'nın Yugoslavya olaylarına karışmaya başlaması, Rusya için tehlikeli bir durum arz etmiştir. Daha önce Balkanlar'daki krizlere karşı Rusya'nın nötr duruşu, Batılı güçlerin bölgede aktif olması Moskova'yı ha-

rekete geçirmiştir. Ancak 1999'da Kosova olaylarının çıkması, Batılı ülkeler ile Rusya arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Öteki taraftan Rusya'nın Balkanlar'daki sorunlarda Sırbistan yanlısı tutumu, Arnavutluk başta olmak üzere birçok ülke ile soğuk ilişkilerine yol açmıştır. 2000'li yıllarda Rusya ve yakın çevresindeki ülkeleri kapsayan birtakım bölgesel örgütler kurulmuştur (Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Ortak Ekonomik Alan gibi).

Rusya'nın Balkanlar'a Kullandığı Dış Politika Araçları

Rusya'nın Sırbistan, Bulgaristan, Hırvatistan ve Slovenya gibi ülkeleri ile kurduğu yakın ilişkileri ortak tarihsel ve kültürel bağlarına dayanmaktadır. Bu ülkeler ile iyi ilişkiler kurarak Rusya kendi siyasi çıkarlarını daha yüksek bir düzeye ulaştırmıştır. Rusya'nın güçlü siyasi yaklaşımı, hedeflerini tek bir politika aracı üzerinde yoğunlaştırmadığından dolayıdır. Moskova farklı dış politika araçları kullanarak kendi etki alanlarını yaratmaktadır. Moskova, sert gücün yanında yumuşak güce vurgu yapmaktadır. Rusya'nın Balkanlar ile ortak bir sınır ya da güçlü bir Rus diasporası olmadığından dolayı Ukrayna ve Gürcistan'da kullandığı taktikleri, bu yarımadada kullanamaz. Bu yüzden bu coğrafyaya yönelik etkin bir dış politika izlemesi için Rusya bazı politik araçlar kullanmaktadır:

Enerji: Rusya açısından Balkanların önemi enerji boyutunu de taşımaktadır. Stratejik bir coğrafik pozisyonu olan Balkanlar, Avrupa enerji geçiş yolları için elzem bir rol oynamaktadır. Balkanlar aynı zamanda kendi başına büyüyen bir enerji pazarıdır. Bölgede yeni (alternatif) petrol/doğal gaz boru hatların inşa edilmesi Rusya'nın enerji hâkimiyetini kırmak demektir.

Bir devlet açısından dış politikanın bir unsuru olan güvenlik politikaları her zaman öncellikli konulardır. Bu açıdan Rusya için Karadeniz bölgesinde hâkim bir konum yaratmak elzem çıkarlardan birisidir. Bu bağlamda 2008 yılında Rusya Başbakan Yardımcısı, Dimitri Rogozin, "Romanyalılar, Bulgarlar ve diğer Karadeniz ülkeleri, Karadeniz sularında kendileri ve izin verdikleri diğer aktörlerin uygulamalarıyla dikkat etsinler…" diye uyardı (Tcherneva 2008).

Rusya Balkanlar'da yaptığı hesaplamalar, post-Sovyet alanındaki hesaplamalardan farklı olmuştur. Örneğin, Balkanlar'da AB'nin genişlemesi, Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan ile yapılan Ortaklık Anlaşmalarına karşı kadar sert çıkılmamıştır. Bütün bunlar Rusya'nın Sırbistan Büyükelçisi, Aleksandr Çepurin, Avrupa-Atlantik örgütlerin Balkanlara genişlenmesini Moskova'nın "kırmızı çizgisini aştı" olarak yorumlamıştır (http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_id=88482) .

Bugüne kadar Rusya Balkanlar coğrafyasında önemli bir petrol ve doğal gaz tedarikçisi olmuştur. Hemen hemen bütün Balkan ülkeleri enerji kaynaklarını dışardan ithal etmektedir. Buna ek olarak, Rus şirketleri böl-

genin enerji piyasalarında, ortak girişimcilere ve yeni altyapıyı geliştirmeye çalışanlara önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu yatırımlar, rekabeti azaltmak ve yerel bağlantılar kurmak için yapılmaktadır. Bütün bunlar Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmektedir.

Özel ve devlet Rus şirketleri birkaç Balkan ülkelerinin enerji sektöründe önemli hisselere sahiptir. Ayrıca birbirini tamamlayan farklı şirketlerin faaliyetleri koordine edilerek çalışıyor. Gazprom'un Balkanlar coğrafyası üzerinde izlediği stratejinin iki temel ayağı bulunmaktadır: Güney Akımı doğalgaz boru hattın ve Sırp enerji devi, Naftna Industrija Srbije'nin (NIS) inşası. Güney Akım, 2018 yılı itibariyle Karadeniz'in altından bir doğalgaz boru hattı vasıtasıyla AB'nin doğalgaz ihtiyaç oranının % 15 civarında karşılayacağını düşünülmektedir. Bu boru hattın üst kısmı Slovenya, Sırbistan ve Macaristan aracılığıyla Bulgaristan'dan Avusturya'ya gidecektir. 2008 yılında, NIS özelleştirildiği zaman, Gazprom büyük bir hisse kazanmıştır. Sırbistan'da petrol ve doğal gaz tekeli dışında, NIS iki petrol rafinerisi bir doğal gaz rafinerisini çalıştırıyor. Bulgaristan, Romanya ve Bosna-Hersek'te ise petrol ürünlerin %78'i Sırp pazarına aittir. Bu konuda bir anlaşma imzalayarak Putin, "Siyasi ilişkilerimiz, bugün ekonomik ilişkilere dönüştürülmüştür" cümlesini kullanmıştır (Shchedrov vd. 2008). Anlaşmanın şartları kapsamında, Rusya'nın Sırbistan altyapısını oluşturmasına yönelik yapacağı yatırımlar için verdiği sözler de girmektedir.

Rusya-Bulgaristan ilişkileri enerji konusunda geniş bir kapsamı vardır. 27 Mayıs 2014'te Stroytrangaz adlı bir Rus şirketi ve Bulgar ortağı, Gasproekt Jug şirketi, Bulgaristan'daki Güney Akım'ın bölümünü oluşturmak için 3,5 milyar Avro ihale olmadan aktarmıştır http://www.gazprom.com/press/news/2014/may/article192044/). Ancak Stroytrangaz ve onun sahibi (Gennady Timchenko), Mart 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettikten sonra, ABD tarafından kara listeye alınmıştır.

Kremlin tarafından tercih edilen Rus şirketleri Bulgaristan'da ve diğer ülkelerde geniş çapta bulunmaktadır. Bosna-Hersek'teki Republika Srpska üzerinde Rus devlet petrol şirketi, Zarubezhneft, ihale olmadan stratejik bir yer edinmiştir. Rusya, Bosna-Hersekt'te 2007 yılında özelleştiren Rafinerija Nafte Brod petrol rafinerisi ve Modrica motor yağı fabrikasını almıştır.

Rusya'nın enerji bağları Hırvatistan ile hızla güçleniyor. Mayıs 2011 yılında Hırvat devlet boru hattı operatörü, Zarubezhneft ve Jadranski Naftovod (JANAF) arasında petrol ve doğalgaz sektörlerde işbirliği içeren bir mutabakat imzalandı (http://www.janaf.hr/mou-signed/#.U6BgRhZN20I). Zarubezhneft, yeni petrol ve doğal gaz sözleşmeleri imzalamak ister. Bu durumda Omislaj limanı ile Republika Srpska ve Sırbistan'daki Gazprom rafinerileri bağlantı kurup yeni bir boru hattı bağlantısını gerçekleştirmek istemektedir (http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=38942&no_cache=1#.U6BahxZN20I). Aralık 2011 yılında hükümetin değişmesiyle, Hırvat bakanları Rus bakanlarıyla Güney Akımı ve diğer enerji projelerinde dâhil olmak için. Gazprom ortaklığında bir dizi doğal gaz yakıt-

lı santralleri oluşturmaya teklif etmiştir. En önemlisi, Gazprom ve devlet Rus petrol şirketi, Rosneft, devlet Hırvat enerji şirketini, Industrija nafte (INA), satın almaya istemektedir. Bu şirket Hırvatistan hükümeti ve Macar şirketi, Magyar Olaj (MOL), arasında bir anlaşmazlık konusudur. Haziran 2013 yılında Rosneft ve Hırvat Ekonomi Bakanı, Ivan Vrodjak, ortak yatırım için bir anlaşma imzaladı. Anlaşma, petrol taşımacılığı ve depolama altyapısında Rus yatırım potansiyelini keşfetmek için bir çalışma grubu kurmuştur (http://powermarket.seenews.com/news/rosneft-to-explore-opportunities-in-croatias-energy-sector-360803).

Rusya'nın Yunanistan'da enerji sektöründe doğrudan katılımını arttırmak için Atina ve Moskova arasında diyaloglar sürdürülmektedir ancak henüz bu konuda somut bir düzey yakalanmamıştır. 2013 yılında Yunanistan hükümeti devlet şirketini, Dimosia Epichirisi Paroxis Aeriou (DEPA), Gazprom'a satmak istemiştr ancak bu durum Yunan ekonomisini olumsuz etkileyeceğini ve yeni AB rekabet kurallarına ters düştüğünü düşünülmüştür. Yunansitan'da önemli bir doğal gaz tedarikçisi olan Rusya siyasi nüfuzu için doğal gazın fiyatlarını değiştirebilir. Şubat 2014 yılında, Putin, Yunanistan Başbakanın, Antonis Samaras, talebi doğrultusunda Yunanistan için doğal gaz fiyatlarını % 15 oranında indirmiştir http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303880604579405140644147098). Bu durum Rusya-Yunanistan arasındaki diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. Hükümetler iki boru hattı projesini canlandırılması için tartışmaktadır. Birincisi, Atina'nın de istediği proje, Güney Akımın Yunanistan'a uzanmasıdır; ikincisi ise, Rusya'ya Boğazlar tarafından uygulanan sınırlandırmaları aşmak için Burgaz-Dedeağaç petrol boru hattın inşa edilmesidir. Bu proje Bulgaristan'da önceki merkez sağ hükümeti tarafından iptal edilmiştir.

Ekonomi: Rusya ve Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler enerji bağların dışında da gelişmiştir. 1990 yıllarından sonra Rusya'nın Balkanlar coğrafyası üzerinde yatırımlar da büyük ölçüde artmıştır. Avro bölgesi mali krizi ile meşgulken ABD, Asya coğrafyası üzerinde etkinliğini artmaya çalışmaktadır. Bu durumda Balkan ülkeleri dünyanın diğer uluslararası aktörleri tarafından yapılacak yatırımlara açık hale gelmiştir. Rusya mali kaynaklarını kullanarak ve bölgenin gelişmesi için siyasi iradesini ön plana çıkartarak bölgede gittikçe önem kazanmaya başlamıştır.

Rusya, bir taraftan Çin ve Türkiye gibi güçlenen ülkelerin bölgedeki etkilerini ortadan kaldırmak isterken öteki taraftan ise Birleşmiş Avrupa'dan dışlanmış Moskova'nın öcünü almaya çalışıyor. Rusya, Brüksel'in Balkanlar'daki ekonomik ve jeopolitik ağırlığını azaltmak istiyor. Bu durumda Rusya, Balkanlar'da, ekonomik ayağını garantilemeye (securitization-economization) çabalamatadır (Buzan vd. 2009: 53–276).

Garantiye alma (securitization) kavramı ilk olarak Ole Wæver tarafından ortaya atılmıştır ve Rusya'nın Balkanlar'a yönelik izlediği politikaya farklı bir bakış açısı sağlamıştır: enerji ya da altyapı olarak etiketlenen ekonomik faaliyetleri, Rusya'nın bölgede üstlendiği görev önemli bir jeopolitik

meselesi olarak izah edilmiştir. Tasarruf etme (economization) terimi ise, bölgede ekonomik işbirliğinin yararları üzerinde vurgu yaparak benmerkezli bir dış politika yorumunu getirmiştir. Ekonominin güvenlik meselelerinden daha önemli olduğunu vurgulanmıştır. Geleneksel güç jeopolitiğini etkileyen, ekonomik öncelikleri garantiye almak ve dış politikayı tasarruf etmek gibi unsurlar Avrupa'da ve Balkan ülkeleri üzerinde Rus ekonomik çıkarlarını korumak ve geliştirmek için hizmet ederler.

2000'li yılların başında Avrupa coğrafyası dışında bulunan ülkeler Avrupa'yı bir model olarak algılıyordu, bugün aksine Avrupa bu durumdan uzaktır. Örneğin, Moskova için "Avrupa seçeneği" politikası zaman içerisinde pragmatik boyutlar taşımaya başlamıştır. Çünkü son yıllarda AB'nin Balkanlar'daki etkisi sorgulanırken Rusya'nın bölgedeki siyasi ve ekonomik etkisi arttığını görülmektedir. Bu eğilimin altında yatan en önemli sebeplerden biri, 2008 yılında başlayan Avro Bölgesindeki ekonomik krizidir. Avro bölgesi ülkelerin çıkmazı/belirsizliği ve Rusya'nın Avro mali fiyaskosuna karşı avantajlı durumu Balkan ülkelerini bir seçim yapmalarını zorlaştırmıştır. Rusya, Balkan ülkeleri için umut verici olduğunu ve AB'ye karşı üstünlüğünü sunmaya çalışmıştır. Ekonomiye öncelik vererek Moskova özellikle son dört yılda Rus şirketlerin bütün Güneydoğu Avrupa'da iş varlıklarını arttırmaya teşvik ederek bölgeyi stratejik bir merkez haline dönüştürmeye çalışıyor.

Rusya'nın devlete ait olan Sberbank, Volksbank International'i devralarak Balkanlar'da 2011 yılından itibaren önemli bir rol oynamaktadır. Volksbank International, Sberbank'a, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek'te 295 şube ve 600 bin civarında müşteri tabanı vermiştir.

Rusya'nın "ruble diplomasisi", Sırbistan ile gelişen stratejik ortaklığın bir parçasıdır. Sırbistan hükümeti tarım sektöründe bir fon sağlamak ve Rusya'dan ihracatı artırmak için Sberbank ile görüşmeler yapmıştır. 2012-2013 yıllar arasında Rus hükümeti, Sırbistan ekonomisini kurtarmak için bir milyar dolar ayarlamıştır (http://www.b92.net/eng/news/business.php?yyyy=2013&mm=05&dd=15&nav_id=86182).

Republika Srpska hükümeti Uluslararası Para Fonu'ndan borç aldığı 270 milyon doları Rusya ile müzakere yaparak kredi alıp borcunu kapatmak istemektedir (Jukic 2014). Rusya 2013 yılında Republika Srpska'daki ekonomik varlığını % 40 oranında arttırmıştır.

Mayıs 2014 yılında "Der Spiegel" dergisinde Alman istihbarat servisi, Bundesnachrichtendienst (BND), Rusya'nın Bulgaristan üzerinde ekonomik etkisini arttırdığına dair tespit edildiğini yazmıştır. Makalede Rusya'nın AB üyesi olan Bulgaristan'a yönelik böyle bir etkinin olması ilerde AB'de bazı bölünmelere yol açabileceği iddiası yer almaktadır. Alman raporlarına göre Bulgaristan ekonomisinin üçte biri doğrudan ya da dolaylı bir şekilde Moskova tarafından kontrol edilmektedir. Bulgaristan iktidar koalisyonunda yer alan, Bulgar Sosyalist Partisi ve Bulgaristan'daki Türk azınlığını temsil

eden Hak ve Özgürlükler Partisi, Moskova'yla yakın ilişkileri olduğunu bilinmektedir (Traufetter 2014).

Balkan ülkeleri arasında Rusya'nın en büyük etkisi Karadağ'da hissedilmektedir. Alman Uluslararası ve Güvenlik İşleri Enstitüsü'ne göre Karadağ işletmelerin % 32'si Rus yatırımcılarına aittir. Bu yatırımların çoğu turizm, gayrimenkul ve eğlence sektörlerinde yapılmaktadır. Gelen turistlerin üçte birisi Rusya'dan gelmektedir ve bu durum Karadağ'ın Rusya'ya ekonomik bağımlılığın bir göstergesidir (http://www.independent.mk/articles/4300/Montenegrin+Foreign+Minister+Montenegro+can+be+a+Reliable+Friend+of+Russia).

Yunanistan'da ekonomik kriz nedeniyle Rus iş adamlarını yatırım yapmak için çabalamaktadır. Yunanistan Başbakanı, Antonis Samaras, Helenik Demiryolları Organizasyonu ve Selanik Liman Başkanlığı özelleştirdiği sırada, Rus Demiryolları tarafından alınması için Putin ile görüşmüştür. Bunun dışında Yunanistan hükümeti, Ynanistan'da mülk edinmek isteyen Ruslar için uzun vadeli vizeler uygulamaya başlamıştır. 2013 yılında bir önceki yıla göre Yunanistan'a gelen Rus turistleri % 46 oranında bir artış göstermiştir. Bu gelişmeler Yunanistan'ın dış politikasını da etkilemeye başlamıştır çünkü Nisan 2014 yılında iş örgütleri, AB'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımları yok sayması için Yunan hükümetine lobi yapmıştır (http://voiceofrussia.com/news/2014_04_02/Greek-export-touristcompanies-oppose-economic-sanctions-against-Russia-7675/).

Siyasi: Moskova'nın Balkanlar'daki çıkarları sadece ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitiktir. NATO'nun Doğu'ya doğru yayılması ile AB'nin genişlemesi ve Kosova sorunu Rus siyasi eliti için jeopolitik iddiaların merkezi olmuştur. Balkanlar'a bakıldığında, Rusya için temelde bir dış politika dönüşümü demektir. "Kim kimin üzerinde kazanıyor" ya da "her kazanan için bir kaybeden olmalı" yaklaşımları Rusya için önem kazanmıştır. Balkanlar, "sıfır toplamlı oyun"ların oynanması ve Rusya'nın kendi projeksiyonlarını yansıtması için uygun bir tampon bölgesidir. Bu bağlamda Balkanlar'da rakip ya da birbirine meydan okuyan iki jeopolitik strateji vardır: bir taraftan AB önderliğinde çok taraflı yaklaşım ve onunla birlikte paylaşılan egemenlik, kazan-kazan işbirliği ve karşılıklı çıkar ilkeleri; öteki taraftan ise, Rusya'nın büyük güç doğasına vurgu yapan ve Balkanlar coğrafyasında uyguladığı çok kutuplu yaklaşımıdır.

Balkanlarda ideolojik ve kültürel yakınlık dolayısıyla Rus etkisini savunan en az beş ülke bulunmaktadır: Sırbistan, Bulgaristan, Bosna-Hersek (Republika Srpska), Karadağ ve Yunanistan. Bu ülkeler dış politika yapımında büyük ölçüde Rusya'nın da çıkarlarını düşünerek hareket etmektedir. Başka bir deyişle, dış politikalarını belirledikleri zaman Rusya'nın da dış politikasını destekleyerek hareket etmektedir. Genellikle bölgedeki Rus müttefikleri sol, popülist ve milliyetçi siyasi partilerdir. Rusya'nın bölgede siyasi stratejisinin en belirgin örneği, Putin'in Birleşik Rusya Partisi ve Sırbistan'da Tomislav Nikolic liderliğindeki iktidar partisi, Sırp İlerleme Partisi

(SNS) ile oluşturduğu ittifakıdır. Sırp İlerleme Partisi, Slobodan Milosevic'i destekleyen Sırbistan Radikal Partisi tarafından 2012 yılında kurulmuştur. Resmi olarak AB yanlısı olan SNS fiilen sosyal muhafazakârlığı, NATO düşmanlığı, devletçiliği, dış politikada Batı karşıtlığını desteklemektedir. Bu durum, Sırbistan Cumhurbaşkanı, Tomislav Nikolic tarafından açıklanmıştır. 2012 yılında Nikolic iktidara geldikten sonra Rusya'ya yaptığı bir ziyaretinde, "Sırbistan'da sizi seviyoruz" diye açıklamıştı http://www.euractiv.com/enlargement/putin-tones-serbian-rivalries-news-513005).

Tarihsel olarak Rus-Sırp ilişkileri milliyetçilikle, pan-Slavizm kardeşliği ile ve Rusya'nın Sırbistan'ı koruma altına alması ile izah edilebilir. Yeltsin döneminde Moskova'nın Balkan bölgesine yönelik net bir jeopolitik tanımı mevcut olmamıştır fakat Rusya'nın rolü Sırbistan ve Sırplara karşı Batı politikasını yumuşatmaktır ve Batı ile işbirliği yapmaktır. 1995 ve 1999 yıllarında Batı ülkeleri ortak bir politika izlemiştir bu nedenle Moskova'yı bir kenara bırakarak Balkanlar'da kanlı savaşlarını bitirmekte başarılı oldular (örneğin 1999, Kosova krizi).

Rusya'nın Sırbistan üzerindeki etkisi, Milosevic rejimin devredilmesiyle (Ekim 2000 yılında) azalmıştır. Yeni demokratik hükümet Batılı bir çizgi izlemeye başlamıştır. 2004 yılından itibaren ise, bu ilişkiler güçlenmeye başladı çünkü Sırbistan Başbakanı, Vojislav Kostunica bir Sırp milliyetçisiydi ve Rusya ile ikili ilişkilerini güçlendirdi. Bu politika, 2008 yılında Sırbistan Cumhurbaşkanı, Boris Tadiç tarafından desteklenmeye devam etmiştir.

2004 yılından itibaren Sırp milliyetçiliğini destekleyen Sırbistan Başbakanı, Vojislav Kostunica, Rusya ile ilişkilerin güçlendirmeye başlamıştır. Kostunica hükümeti BM'in uluslararası görüşmelerinde Moskova'dan Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanınmasını engellemek için destek istemiştir. Kostunica'nın bu politikası 2008 yılında Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadiç ve Demokrat Parti (DS) liderliğindeki hükümeti tarafından devam etmiştir. Bu zamanda Rusya Devlet Başkanı, Vladimir Putin Balkanlar üzerinde yürüttüğü politikalarında herhangi bir ayrıntılı stratejisi olmamıştır. Ancak Balkanlar bölgesinde, Rusya'nın o zamana kadar NATO üyeliğini hiç hedeflemeyen Sırbistan ile iyi ilişkiler yürütmüştür. Ağustos 2011 yılında Almanya Başbakanı Angela Merkel Belgrad'ı ziyaret etti. Bu tarih Sırbistan'ın dış politikasını değiştiren bir nokta olmuştur çünkü Belgrad, AB ile bütünleşme yolunda uzaklaşmaya başlamıştır. Eylül 2011 yılında Belgrad Güvenlik Forumu'nda Rusya-Sırbistan ve Sırbistan-AB arasındaki olan gelişmelerden hayal kırıklığı yaşayan "Sırbistan Sırp elçisi" lakabı ile tanınan eski Sırbistan Rus Büyükelçisi Aleksandr Konuzin "bu odada herhangi bir Sırp var mı?" diye sormuştur (http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:345310-Konuzin-napustio-Beogradski-bezbednosni-forum).

2012 yılında SPS partinin başkanı, Ivica Dacic, Moskova'ya yaptığı ziyaretler sırasında, SNS partisi ile hükümet kurmaları yönünde Rusya'nın baskılarını kabul etmiştir (Danas, 15 Eylül 2012). Yeni seçilen Sırbistan Cumhurbaşkanı, Tomislav Nikolic 2012 yılında Moskova'yı iki defa ziyaret et-

miştir. Ancak bu ziyaretlerle Sırbistan'ın yeni hükümeti sembolik olarak Rusya ile geleneksel dış politika bağlarını koparmamasına rağmen, AB'ye entegrasyon yolunu da takip etmeye devam edeceğini göstermiştir. Bu durum 2012-2013 yıllarında Kosova ile AB arasında diyalog sırasında netleşmiştir. Almanya Sırbistan'ın dış politikası üzerinde önemli bir referans noktası olmuştur. Ancak Sırbistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler iki ülkeleri etkileyen önemli faktör olmuştur. Rusya, Sırbistan için önemli bir ticaret ortağı olmaya devam etmektedir. Rusya Sırbistan için üçüncü en önemli ithalat ticaret ortağı ve dördüncü en önemli ihracat hedefi olmuştur.

2011 yılında benzer bir şekilde Republika Srpska'nın siyasi lideri, Milorad Dodik, Putin ile olan iyi ilişkilerini resmi olarak açıklamıştır. Bölgenin Başkanı, Dodik, Birleşmiş Rusya partisinin düzenlediği kongreye kardeş konuk olarak katılmıştı ve yaptığı konuşmasında Putin'e yönelik beslediği kişisel hayranlığını da belirtmiştir. Dodik, Rusya yanlısı bir dış politika izlemektedir ve Bosna-Hersek'in NATO'ya katılmasına karşı çıkmaktadır (http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2014&mm=03&dd=06 &nav_id=89544).

Benzer bağlantılar Rusya'da Birleşik Rusya partisi ve Yunanistan'da Yeni Demokrasi partisi arasında mevcuttur. Partinin lideri, Antonis Samaras, 2012 yılında Başbakan olmadan önce Rusya'yı, Birleşik Rusya konuğu olarak ziyaret etmiştir. Kremlin'i bir ziyaretinde Samaras, "Yunanistan ve Rusya arasında tarihi bir ilişki var ve biz bu tarihi canlandırmak isteriz" demişti (http://english.capital.gr/News.asp?id=1392853). Putin'in basın sözcüsü ise, Birleşik Rusya ve Yeni Demokrasi partisi kardeş olarak izah etmiştir. Zamanın muhalefet partisinin lideri, Alexis Tsipras ise 2014 yılında Moskova'yı ziyaret etti. Tsipras, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı tutumuna destek vermiştir.

Bulgaristan'ın Rusya desteği daha çok ATAKA partisi tarafından yapılmaktadır. ATAKA, Sofya'daki Rus Büyükelçiliği ile yakın bağları vardır (Orenstein 2014). 2014 yılında ATAKA, Kremlin ile olan yakınlığını yansıtarak AB parlamento seçim kampanyasını Moskova'da ilan etmiştir. İktidardaki Bulgaristan Sosyalist Partisi, eski Komünist Partisinden gelmiştir ve güçlü bir Rusya taraftarıdır.

Karadağ'da iktidar partisi, Sosyalistlerin Demokrat Partisi (DPS) ve lideri, Başbakan Milo Dukanovic, Batı yanlısı olarak AB ve NATO'ya üyelik istemektedir. NATO üyeliğine karşı ve Rus yanlısı, Sosyalist Halk Partisi, Yugoslavya'nın bölünmesine karşıydı. Karadağ'da Sırp azınlığını temsil eden başka bir siyasi parti (Yeni Sırp Demokrasi partisi) Sırbistan ile birleşmesini istemekte ve NATO üyeliğine karşı çıkmaktadır. Bu parti, Sırbistan İlerici Partisi ile güçlü bağları var ve iki partinin izlediği politikalar benzemektedir. Böylece, partinin lideri, Andrija Mandiç, Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'ı işgal etmesini desteklemiş ve Moskova'nın Güney Osetya'daki ulusal çıkarlarını savunmuştur (http://wikileaks.org/cable/2008/08/08 PODGORICA215.html).

Diplomatik/Kültürel: Rusya, uluslararası arenadaki aktörler ile aktif ve diplomatik/kültürel ilişkiler sürdürmektedir. Rusya'nın yeni jeopolitik gerçekliği her şeyden önce Batılıların birliğini test etmektedir. Moskova'nın uluslararası arenada tutumu ve izlediği politikası, ABD-AB arasındaki diyaloğunu ve Avrupa Birliği içerisinde üye ülkelerin tutumunu birçok defa ikilemlere düşürmüştür. Gelecekte Balkan ülkeleri AB'nin bir parçası olacağını varsayılmaktadır. Batı Balkanlar ülkeleri, AB'ye tam üyeliklerini kazanmasıyla AB'nin bölgedeki etkisi artacaktır. Bölgede etkisini azaltmaması için Rusya açısından en uygun yolu, diğer aktörlerle birlikte ortak çıkarlara dayalı bir işbirliği modelini kurmaktır. Bölgede, Rusya ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek yanı sıra NATO ve AB'nin etkisini azaltmak için çabalamaktadır. Rus diplomasisi Balkan ülkelerinin uluslararası arenada gösterdiği eğilimlerini dikkate almaktadır. Kırım krizin başından itibaren Washington, Rusya'ya karşı Brüksel'e nazaran daha agresif önlemler ve fazla tepki göstermiştir. Fakat ABD, birçok AB üye ülkesine göre Rusya ile önemsenmeyecek kadar az ticari ilişkileri vardır. Öteki taraftan, birçok AB üyesi, tamamen ya da büyük ölçüde Rus doğal gazına bağlıdır.

Günümüzde Rusya-Batı Balkanlar arasında kültürel ilişkileri başarılı olarak kabul edilebilir. Balkanlar'da Rusya'nın diplomatik stratejisinin odak noktası Sırbistan devletidir. Moskova ile Belgrad arasında 2013 yılında imzalanan "stratejik ortaklığı" Rusya'nın bölgede etkisini gittikçe artırmak istediğinin bir kanıtıdır. Bu ortaklık, uluslararası ilişkileri, ticaret, kültür, teknoloji, bilim, eğitim, güvenlik politikaları kapsamaktadır. Rus hükümetinin koordinasyonu çerçevesinde Belgrad, Moskova ile birlikte hareket etmektedir.

Kültürel ilişkiler şu anda ikili, çok taraflı ya da bölgesel işbirliği bir çerçevesinde geliştirilmektedir. Dış politika stratejisinin bir parçası olarak, Rusya, bölgesel düzeyde Rus kültürünü teşvik etmeye devam etmektedir. Böylece Yunan Başbakanı, Antonis Samaras, ülkesinin Rusya ile olan ilişkileri "stratejik ortaklık" olarak tarif etmektedir. İki ülke arasındaki ilişkileri 1993 yılında Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte resmiyet kazanmıştır. Ancak bu durum 2009 yılında Yorgo Papandreu hükümeti ile birlikte soğumuştur (http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=3170#top). 2012 yılında Yunansitan'daki koalisyon iktidarın ortağı Yeni Demokrasi partisi ile birlikte Yunanistan-Rusya arasındaki ilişkiler düzelmeye başladı. İki ülke, Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili, Ege denizinde yaşanan anlaşmazıklara yönelik, Kosova statüsü ile ilgili ve birçok uluslararası konu hakkında aynı tutumu sergilemektedir.

Bulgaristan'ın NATO'ya üye olması kararına karşı Rusya sert bir tavır sergilemiştir, ancak 2013 yılından itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler olumlu bir seyir almaya başlamıştır. Bulgaristan'da yeni Sosyalist Parti liderliği ülkenin AB/NATO-Rusya çizgisi üzerinde ilerleyişini önemli bir denge sağlayarak başarmıştır. 2014 yılında ise, Rusya Kırımı ilhak ettiğinde Bulgaristan Brüksel'de yetkisini Rusya lehine kullanmıştır.

Rusya'nın Balkanlar'da kullandığı başka önemli bir diplomatik aracı, bölgede mevcut çatışmaları ve belirsizlikleri daha güçlü hale getirmektir. Rusya, ABD ve AB'nin Bosna-Hersek'te ya da Kosova'daki krizleri ortadan kaldırılmasına yönelik gösterdiği çabaların aleyhine bir tavır sergilemiştir. Rusya bu tutumla AB'nin ya da ABD'nin Avrupa güvenliğini sağlamak için güçleri yatersiz kaldığını ispat etmeye çalışmasıdır. Genellikle bölgedeki çatışmalar Rusya tarafından amaçlarına ulaşması için kullanılmaktadır. Rusya'nın Balkanlar bölgesinde ne kadar aktif olup olmayacağına dair sonraki gelişmeler gösterecektir.

Sonuç

Günümüzde uluslararası aktörlerin kullandığı diplomasi ve iki/çok taraflı siyasi, ekonomik ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Gelişmeler, Rusya'nın Balkanlar bölgesinde önem kazanmak istediğini gösteriyor. Rusya'nın etnik ve kültürel unsurları vurgulamak için Vladimir Putin döneminde tekrar belirgin hale gelmiştir. Putin tarafından uygulanacak Rus dış politikası, Avrasyacı ve Slavofil düşünceleri barındırmaktadır. Bu açıdan Moskova'nın dış politika unsurlardan birisi, medeniyete yönelik üstlendiği misyonudur, çünkü Putin'e göre Rus dünyası ve Batılılar arasında bir medeniyet çatışması mevcuttur. Rusya'nın uluslararası alanındaki hedefleri arasında, enerji kaynaklarının büyük üreticileri ile stratejik ortaklık kurarken enerji güvenliğini sağlaması ve enerji hatların geçtiği bölgelerin tüketicilerle ve transit ülkelerle diyaloğunu teşvik etmektir. Bu durumda Rusya'nın farklı coğrafyalarda emperyalist ya da potansyel bir güç olma hedefi tekrar ortaya çıkmaktadır.

Bütün bunlardan yola çıkarak, Rus dış politikası Balkanlar'a karşı üç önemli unsur içermektedir: enerji politikası, kimlik siyaseti, güvenlik politikası. Öteki taraftan, Moskova, jeo-ekonomik vizyonunu Balkan ülkelerine yönelik siyasi ilişkilere dönüştürmeye çalışmaktadır. Rusya'nın hızlı ekonomik büyümesi ile birlikte Balkanlar bölgesinde yatırımları da artmıştır. Macaristan, Bulgaristan ve Slovakya tamamıyla Rus doğal gazına bağlıdır. Avro krizi AB'nin genişleme hızını yavaşlatmıştır ve Balkan ülkeleri için de belirsizlikler artığını görünmektedir. Moskova, Brüksel'in ekonomik zorluklarını kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Balkanlar'a yönelik izlediği aktif politikası muhtemelen gelecekte Balkanlar ülkelereini Brüksel ve Moskova arasında bir seçim yapmalarına zorlayacaktır.

KAYNAKLAR

ARON, Leon. "The Putin Doctrine", *Foreign Affairs*, March 2013, http://www.foreignaffairs.com/articles/139049/leon-aron/the-putin-doctrine, (14.01.2015).

AYDIN, Mithat, "19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004/1, Sayı:15, s.109-124.

BUZAN, Barry; WAEVER, Ole. "Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory", *Review of International Studies*, 35, 2:2, 2009.

CLARK, David – FOXALL, Andrew. "Russia's Role in the Balkans-Cause For Concern?", *The Henry Jackson Society*, London, 2014.

COPILAŞ, Emanuel. "Between Continuity and Change: The Resurgence of Nationalism in The Post Soviet Russia", *Romanian Review on Political Geography*, 10th year, No. 2 / Anul X, nr. 2, 2008.

DAĞI, Zeynep. *Rusya'nın Dönüşümü. Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002.

DUGIN, Aleksandr. *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Çev: Vügar İmanov, Küre Yayınları, Altıncı Basım, İstanbul, 2010.

DE HAAS, M. *Russia's Foreign Security Policy in the 21 Century: Putin, Medvedev and Beyond*, Oxon Routledge, 2010.

İŞÇCAN, İsmail Hakkı. "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yanılsamaları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2004.

IMANOV, Vügar. "2000'li Yıllarda Rusya'nın Balkanlar Politikası: 'Elveda Rumeli', *Security Approaches of International Organizations in the 21st Century and Security of Balkans*, International Balkan Congress, Ed. Hasret Çomak – Caner Sancaktar, Nisan 2011.

JUKIC, Elvira. "Bosnian Serbs Seek Russian Loan to Replace IMF", *BIRN*, 3 Nisan 2014, http://www.balkaninsight.com/en/article/russian-credit-to-replace-the-imf-in-republika-srpska, (14.01.2015)

KUZMENKOVA, Olga. "Notorious "Nashi" Boss Creates "The party of power", "http://en.gazeta.ru/news/2012/05/21/a_4596233.shtml, (14.01.2015)

KOLOSSOV, Vladimir. "'High' and 'Low' Geopolitics: Images of Foreign Countries in the Eyes of Russian Citizens", *Geopolitics*, Vol. 8. Issue 1, 2003.

LEWIS, Martin; WIGEN, Karen. *The Myth of Continents. A Critique of Metageographies*, University of California Press, London, 2007.

OLENCHENKO, Vladimir – KVASHNIN, Yuri. 'Current Status and Possible Ways to Improve Russian-Greek Relations", http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=3170#top (14.2.2015)

Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde Münih Güvenlik Konferansı'nda Konuşması, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml, (14.01.2015)

O'LOUGHLIN, John; TALBOT, Paul F., "Where in the World is Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russians", *Eurasian Geography and Economics*, 46, No. 1, 2005.

ORENSTAIN, M.A., 'Putin's Western Allies', Foreign Affairs, 25 Mart 2014, http://www.foreignaffairs.com/articles/141067/mitchell-a-orenstein/putins-western-allies, (14.01.2015)

PONOMAREVA, Elena. "Balkanskij Vektor Vneşney Politiki Rosii", http://www.mgimo.ru/news/experts/document263661.pdf (14.01.2015)

RUSSELL, John. *Chechenya-Russia's "War on Terror"*, London, Routledge, 2007.

TRENIN, Dimitri. *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Moskow Center, 2001.

SHCHEDROV, Oleg. 'Serbia Signs Strategic Energy Deal With Russia', **Reuters**, 25 Ocak 2008, http://uk.reuters.com/article/2008/01/25/uk-russia-serbia-idUKL2515142420080125, (14.01.2015)

SOCOR, Vladimir. 'Russian Oil Business Targeting EU's Entrant Croatia', *Eurasia Daily Monitor*, 9.20 (2012), http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=38942&no_cache=1#.U6BahxZN20I, (14.01.2015)

STAMOULI, Nektaria. 'Greece Seals Deal for Lower Natural Gas Prices', **The** *Wall Street Journal*, 25 Şubat 2014, http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303880604579405140644147098, (14.01.2015)

TCHERNEVA, Vessela. 'Where does Russia's sphere of influence end?', European Council on Foreign Relations, 23 September 2008, http://www.ecfr.eu/content/entry/commentary_tcherneva_where_does_russias_sphere_of_influence_end/ (14.01.2015)

TRAUFETTER, Gerald. "In the Kremlin's Grip: Fears Grow Over Bulgaria's Russian Dependence", *Der Spiegel*, 12 Mayıs 2014, http://www.spiegel.de/international/europe/fears-grow-ineurope-that-russia-will-influence-bulgaria-a-968955.html (14.01.2015)

"Sberbank to Offer 'Greater Support' to Serbian Economy", *Tanjug*, 15 Mayıs 2013, http://www.b92.net/eng/news/business.php?yyyy=2013&mm=05&dd=15&nav_id=86182, (14.01.2015)

'Serbia's NATO membership – "red line for Russia"', BETA and Tanjug, 27 November 2013, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_id=88482.

"Stroytransgaz consortium to construct South Stream in Bulgaria", *Gazprom*, 27 Mayıs 2014, http://www.gazprom.com/press/news/2014/may/article192044/ (14.01.2015)

"MOU Signed", JANAF, 20 Mayıs 2011, http://www.janaf.hr/mou-signed/#.U6BgRhZN20I (14.01.2015)

"Rosneft to Explore Opportunities in Croatia's Energy Sector", *News Power Market Review*, 21 Haziran 2013, http://powermarket.seenews.com/

news/rosneft-to-explore-opportunities-in-croatias-energy-sector-360803 (14.01.2015)

"Ukrainian Embassy "Surprised" by Dodik's Pro-Russian Stance", *Tanjug*, 6 Mart 2014, http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2014&mm=03&dd=06&nav_id=89544 (14.01.2015)

"Samaras Meeting With Putin in a Good Climate", *Capital.gr*, 27 Ocak 2012, http://english.capital.gr/News.asp?id=1392853 (14.01.2015)

"Mandic Heats up on Georgia, Dominates Montenegrin", *Wikileaks*, 21 Ağustos 2008, http://wikileaks.org/cable/2008/08/08PODGORICA215.html (15.01.2015)

"Montenegrin Foreign Minister: Montenegro Can be a Reliable Friend of Russia", *independent.mk*, 25 Nisan 2014, http://www.independent.mk/articles/4300/Montenegrin+Foreign+Minister+Montenegro+can+be+a+Reliable+Friend+of+Russia (14.01.2015)

"Greek Export, Tourist Companies Oppose Economic Sanctions Against Russia", *The Voice of Russia*, 2 Nisan 2014, http://voiceofrussia.com/news/2014_04_02/Greek-export-touristcompanies-oppose-economic-sanctions-against-Russia-7675/ (14.01.2015)

"Russia's Putin Tones Down Serb Rivalries", *EurActiv.com*, 29 Mayıs 2012, http://www.euractiv.com/enlargement/putin-tones-serbian-rivalries-news-513005 (14.01.2015)

"Konuzin napustio Beogradski Bezbednosni Forum", *Večernje Novosti*, September 15, 2011, http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:345310-Konuzin-napustio-Beogradski-bezbednosni-forum (14.01.2015)

"Za sve postoji prećutna saglasnost Moskve i Vašingtona," *Danas*, Eylül 15, 2012.

Possible Ways to Improve Russian-Greek Relations', *Russian International Affairs Council,* 21 Şubat 2014, http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=3170#top, (14.01.2015)